

Відбудовчі процеси в господарстві. Голод 1946– 1947 рр. Зміни в житті та побуті населення.

11 клас, Історія України, тема 10,
Хорькова Л.В., КЗШ №114

Основні поняття і терміни:

- * відбудова,
- * грошова реформа,
- * карткова система,
- * голодомор

Основні дати:

- * 1945 – початок 1950-х рр. – період відбудови;
- * 1946–1947 рр. – голод;
- * 1947 р. – грошова реформа, скасування карткової системи

Наслідки війни

- * Демографічні втрати - 17–18 млн осіб,
- * Матеріальні втрати – 1,2 трлн крб (прямі збитки – 285 млрд крб),
- * Катастрофічний спад виробництва (порівняно з 1940 р. в республіці було вироблено лише 20 % електроенергії, видобуто 36 % вугілля, виплавлено 17 % чавуну, 15,4 % сталі, валовий збір усіх зернових становив 531 млн пудів, що в 3,5 разу менше, ніж у 1940 р.).
- * Зменшення трудових ресурсів,
- * Основною робочою силою стали жінки і підлітки.

Відбудова

- * До кінця 1945 р. було відновлено 44 % довоєнних потужностей машинобудівної і 30 % легкої промисловості,
- * уведено в дію 123 великі та 506 дрібних шахт Донбасу.
- * Проводились певні роботи і по відновленню житлового фонду,
- * відновлено роботу значної частини шкіл, вузів, медичних закладів.

Зміцнення адміністративно-командної системи

- * Стрижнем політичного життя була Комуністична партія (на 1 січня 1946 р. КП(б)У налічувала 320 тис. членів, і кількість її зростала.
- * Тотальний контроль над усіма сферами суспільного життя.
- * На звільнених територіях відновлювалась діяльність органів радянської влади.
- * У лютому 1947 р. - вибори до Верховної ради: відновилась структура вищих органів державної влади.
- * У грудні 1947 р. вибори до місцевих рад.
- * Скасовано органи управління воєнного часу. У 1946 р. раду народних Комісарів було перейменовано у раду Міністрів УРСР.

Режим роботи підприємств

Підприємства й установи переходили на нормальний режим роботи:

відновлювалися 8-годинний робочий день, відпустки,

скасовувалась понаднормова неоплачувана праця,

скорочувалися асигнування на оборону,

промисловість переходила на випуск мирної продукції.

П'ятирічний план на 1946– 1950 рр

- * Відбудова - як етапи індустріалізації з усіма її недоліками.
- * На думку експертів СРСР, для відбудови було потрібно декілька десятиліть.
- * План передбачав менше ніж за п'ять років відбудувати зруйновані райони країни, відновити довоєнний рівень промислового й сільськогосподарського розвитку й навіть його перевищити.
- * Продуктивність праці - зростання на 36%.
- * Таким чином, виснажене війною населення змушене було працювати на межі фізичних можливостей

Особливості відбудови в Україні

- * Значні масштаби відбудовчих робіт,
- * Покладання лише на власні сили й ресурси Радянського союзу,
- * «Холодна війна» робила неможливим використання західної, перш за все американської, фінансової та технічної допомоги.
- * При відбудові пріоритет - важкій промисловості та енергетиці (80 % капіталовкладень) за рахунок легкої промисловості, соціальної сфери та сільського господарства (на останнє - лише 7 %).
- * Відбудова здійснювалася централізовано за чітким державним планом.
- * Економіка України відбудовувалась і добудовувалась не як самостійний, замкнутий і самодостатній комплекс, а як частина загальносоюзної економічної системи.
- * Завдяки розвитку нових промислових центрів СРСР за Уралом та в Казахстані доля України в загальносоюзному виробництві знизилася з 18 % у довоєнний період до 7 % у 1945 р.

Адміністративно-командна система

- * Завдання : Мобілізувати і зосередити значні матеріальні та людські ресурси на певному об'єкті.
- * Непропорційно велика роль ідеології, яка знаходила свій вияв у широкомасштабних мобілізаційно-пропагандистських заходах – соціалістичних змаганнях, рухах передовиків та новаторів.
- * Ускладнення відбудовчого процесу голодом 1946–1947 рр.
- * Нестача робочої сили, а особливо кваліфікованої, сучасного устаткування, обладнання і технологій.

Результати відбудовчого періоду

- * Неоднозначно! З одного боку, було загоєно рани війни, відбудовано промисловість України, рівень виробництва якої в 1946–1950 рр. збільшився в 4,4 разу і перевищив рівень 1940 р. на 15 %.
- * Проте обсяг виробництва легкої промисловості в 1950 р. складав лише 80 % довоєнного.
- * З іншого – ціна відбудови була дуже високою. Зниження реального рівня життя, важкі житлові й побутові умови були характерними для більшості населення.
- * Скасування карткової системи розподілу продуктів й проведення грошової реформи в 1947 р. посилили тягар відбудови для трудящих.

Розорення сільського господарства

- * Селяни отримували мізерну платню, не отримували соціальні гарантії, сплачували великі податки на присадибне господарство
- * Селяни позбавлені права мати паспорт, а відповідно — вільно пересуватися.
- * Сталінське керівництво продовжувало використовувати примусові та репресивні методи (21 лютого 1948 р. Президія Верховної ради СРСР прийняла таємний Указ «Про виселення з Української РСР осіб, які злісно ухиляються від трудової діяльності в сільському господарстві й ведуть антигромадський паразитичний спосіб життя»). - репресовано 12 тис. колгоспників.
- * Незважаючи на репресії та надлюдські зусилля селян на кінець п'ятирічки так і не вдалося досягти показників довоєнного розвитку. Валовий збір зернових у 1950 р. складав лише 85% довоєнного

Голод 1946–1947 рр

- * У повоєнний час на селі склалося вкрай несприятливе становище: за роки війни скоротились посівні площі, зменшилось поголів'я худоби, не вистачало техніки, а особливо робочих рук.
- * Сталінське керівництво не передбачало якісь змін на селі, а навпаки – мало стати одним з головних джерел для проведення відбудови.
- * Під тиском Москви уряд УРСР та ЦК КП(б)У планував на 1946 р. форсовано збільшити посівні площі, врожайність і хлібозаготівлю.

Голод 1946–1947 рр

- * Навесні—улітку 1946 р. 16 областей України вразила посуха.
- * Керівники деяких областей звертатися до уряду з проханням зменшити планові завдання хлібозаготівлі, які в липні 1946 р. були збільшені з 340 до 360 млн пудів.
- * Відповіддю на звернення про допомогу стали репресивні заходи. Тільки за перший квартал 1947 р. до судової відповідальності притягнуто 1,5 тис. керівників колгоспів, 6 тис. комуністів - до партійної відповідальності за невиконання вказівок партії.
- * Відновив дію «Закон про п'ять колосків», за яким було засуджено й ув'язнено тисячі селян.
- * Селяни почали тікати від голодної смерті в більш благополучні райони (Західна Україна), міста.
- * Щоб уникнути обезлюднення села, каральні органи почали відшукувати і повертати селян назад.
- * Незважаючи на жорстокі репресії вдалося зібрати лише 60 % від

Голод 1946–1947 рр

- * Посуха загостила і проблему кормів, що негативно позначилося на тваринництві. Почався падіж худоби. Щоб цьому запобігти, було дозволено здавати худобу на забій понад норми.
- * Це призвело до того, що в деяких областях план по заготівлі м'яса було перевиконано вдвічі.
- * У результаті тваринництво республіки зазнало величезних втрат, компенсувати які довелось досить довго.
- * У той час, коли за межі України ешелонами вивозився хліб (лише в країні східної Європи та Францію для підтримки режимів, що там установилися, було безкоштовно вивезено 1,7 млн тонн зерна), у країні розпочався голод, жертвами якого стали майже 1 млн осіб.

Рівень життя та побут населення

- * За роки війни втрачено близько 3 млн осіб на фронтах (майже кожен другий призваний до лав армії) і 5,5 млн у зоні окупації.
- * Вивезено на примусові роботи понад 2,2 млн, (повернулося лише 800 тис.)
- * Поверталися до мирної праці демобілізовані з лав радянської армії, близько 2,2 млн осіб.
- * Поверталися й ті, хто був вивезений під час евакуації на схід, і ті, що перебували на примусових роботах або в полоні за межами України.
- * Значно впливала на міграційні процеси депортація, також в Україну прибули працівники, партійні діячі з інших республік СРСР для здійснення відбудови й радянізації західних областей.
- * На демографічному становищі України відбилися етнічні чистки, що їх проводило сталінське керівництво (виселення кримських татар, німців, поляків, угорців та інших народів) та польський уряд.
- * У результаті проведення операції «Вісла» 520 тис. українців

Населення

- * Республіки в 1951 р. становило 37,2 млн осіб, це на 4,1 млн менше, ніж у довоєнному 1940 р.
- * Значно змінився й етнічний склад УРСР. Зменшилась кількість таких національних меншин, як євреї, поляки, німці та інші, натомість збільшилась частка росіян.
- * Суттєвий вплив на демографічні процеси мали відбудова та подальший розвиток промисловості, які прискорили процес урбанізації і сприяли скороченню кількості сільських жителів.

Демографічні зміни 1940-х рр

Рівень життя населення

- * Не вистачало продовольства і найнеобхідніших речей.
- * Гостро постали проблема безпритульних дітей, злочинності, житлова проблема тощо.
- * За планом четвертої п'ятирічки виділялись незначні ресурси.
- * Це призвело до того, що на кінець п'ятирічки рівень розвитку легкої промисловості досяг лише 80 % рівня 1940 р. Це зумовило гостру нестачу наприкінці 1940-х рр. найнеобхідніших товарів.
- * Значна частина жителів міст змушена була вести підсобне господарство, щоб забезпечити сім'ю продуктами харчування.

Реформи

- * У грудні 1947 р. -постанова ради Міністрів СРСР та ЦК ВКП(б) про відміну карток на продовольчі й промислові товари.
- * Проведено грошову реформу, щоб ліквідувати наслідки війни в фінансово-грошовій сфері та упорядкувати всю фінансову систему.
- * Реформи мали неоднозначні наслідки. 1. скасування карткової системи було явищем позитивним, яке свідчило про певну стабілізацію народного господарства, 2. ця акція мала засвідчити як населенню, так і всьому світу переваги соціалізму.
- * Після 1947 р. заробітна плата більшої частини населення суттєво відставала від нових державних цін, які майже втричі перевищували довоєнний рівень.
- * Склалась парадоксальна ситуація: післявоєнні прилавки ломилися від делікатесів (ікра, риба, м'ясопродукти тощо), але ні черг, ні особливого попиту на ці товари не було.

Вплив реформ на життя населення

- * **Грошова реформа:** 1. вона привела грошову масу, що перебувала в обігу, у відповідність до потреб господарства. 2. вона призвела до вилучення грошей у тих, хто заощадив певні суми.
- * по вкладах в ощадних касах у розмірі до 3 тис. крб обмін грошових знаків здійснювався 1:1, по вкладах від 3 до 10 тис. крб було проведено скорочення заощаджень на третину, а понад 10 тис. крб – на дві третини.
- * особливо боляче реформа вдарила по селянству, яке знову було ошукане державою. В умовах повної відсутності установ ощадбанку на селі обмін грошей, що зберігалися у населення вдома, здійснювався у розрахунку 1 : 10.

ВИСНОВОК: Таким чином, відбудова не сприяла зростанню життєвого рівня населення, відклала вирішення соціальних проблем на наступні десятиліття.

**Домашнє завдання :
параграф 10**